

adottságuk, hogy egy másik ember nézőpontját magukévá tegyék.

Egy utókövetési tanulmányban, mely a *Developmental Science* című folyóiratban fog rövidesen megjelenni, kollégáimmal még fiatalabb gyerekeken vizsgáltuk a többnyelvű környezet hatásait: 14-16 hónapos babákon, akik szinte még egyáltalán nem beszélnek. Ebben a tanulmányban, melyet Zoe Liberman vezetett együttműködve Keysar professzorral és Amanda Woodward pszichológussal, ugyanabból a dologból (például egy banánból) mutattak kettőt a babáknak; az egyik látható volt mind a csecsemő, mind a felnőtt számára, a másikat csak a baba látta, viszont eltakarták a felnőttek szeme elől. Amikor a felnőtt kérte a babától a banánt, a baba bármelyik tárgyat odanyújthatta neki – végül is mindkettő banán volt –, mégis ha a baba megértette a szociális kontextust, akkor gyakrabban nyúlt az után a banán után, amit a felnőtt is látott. Úgy találtuk, hogy az egynyelvű környezetben élő csecsemők egyformán gyakran nyúltak a két banánhoz. A többnyelvű környezetben élő társaik, beleértve azokat is, akik csak egészen kis mértékben találkoztak egy második nyelvvel, már értették annak fontosságát, hogy a másik nézőpontját is elfogadják a kommunikáció során: gyakran nyúltak az után a banán után, amit a felnőtt is láthatott.

A többnyelvű környezet elősegíti a személyek közti megértés alapkészségeinek kialakítását. Természetesen nem mindig könnyű vagy lehetséges mindenki számára, hogy teljesen kétnyelvűvé váljék. A kísérleteinkben felismert szociális előnyök pusztán abból is származhatnak, hogy a felnövekvő gyermek több nyelvet tapasztal meg környezetében, nem pedig magából a kétnyelvűségből. Ez jó hír lehet azoknak a szülőknek, akik maguk nem kétnyelvűek, de mégis szeretnék, ha gyermekeik részesednének a többnyelvűség előnyeiből.

Katherine Kinzler egyetemi docens a Cornell Egyetem pszichológia és emberi fejlődés tanszékén.

(The New York Times)

Swapan Dasgupta

Valódi és a hivatalos nemzeti identitás Indiában

Némely gyermekkori emlék maradandó: egyik ilyen emlékem a köztársaság napjának megünneplése. Az 1960-as évek ünnepeinek egyes jelenetei örökre elkísérnek. Először is nagy izgalommal töltött el a zászló felvonása; gondosan oda volt kötve egy vasrúdhoz a teraszon. Ezt követte az autótú nagyapámmal, majd miután ő 1965-ben meghalt, apámmal a gyárkapuhoz. Ott egy takarosan összehajtogatott zászlót vontak fel a rúdjára. Aztán megrántották a kötelet, a zászló kibomlott, és rózsaszirmok hullottak ki belőle a „*Vandí Matárám*” (*‘Bók az anyának’*) hangjainak kíséretében. Mindig ugyanaz az ember kezdte el az éneklést, akiről később megtudtam, hogy az indiai nemzeti hadsereg második világháborús veteránja volt, és nagyapám nyilvánvalóan „hazafias” megfontolásokból kérte fel. Az egyenruhában feszítő örség vigyázban állt, felfelé tekintett, és tisztelgett a zászlónak. Ezt követően néhány hazafias dal hangzott el harmóniumon kísérve – szó sem volt színpadiasságról – majd a nemzeti himnusz eléneklése után mindenki kapott egy kis doboz finom bengáli édességet.

Egyik évben apám elvitt, hogy megnézzük a köztársaság-napi felvonulást Kalkuttában a Vörös úton. A delhi Rádzs Path („Király útja”) sugárút pazar díszszemléjéhez képest a kalkuttai esemény amatőr előadásnak tűnt. De az még a televízió előtti korszak volt, és bár a rádiós közvetítés – a legendás tudósító, Melville de Mellow hangjával – lebilincselő volt, a Brit Birodalomból megmaradt pompát mindössze a másnapi újságok néhány elmosódott fekete-fehér fényképe alapján képzelhettük el, vagy ha szerencsénk volt, akkor a rövidke indiai mozihíradóból, ami a főfilm előtt ment. Kalkuttában a legizgalmasabb eseménynek a lovasrendőrség parádéja és a kormányzó nyitott tetejű amerikai autója számított.

¹ India nemzeti dala, amit meg kell különböztetni India himnuszától, a „Dzsana Gana Manától”.

A hatvanas évek végére a politikai zavargások következtében hirtelen vége szakadt a kezdeti idők ártatlanságának – legalábbis Kalkuttában. Ünneplés zászlófelvonások elleni támadásokról olvastunk, melyek elkövetői ugyanazok a féktelen radikális elemek voltak, mint akik híres indiaiak szobrát csonkították meg, és idősebb rektorokat gyilkoltak meg az egyetemeken. Egyre kevesebb lett a Mahatma Gandhi és Netadzi Szubász képeit felvonultató rögtönzött utcai ünnepek száma. Egy olyan városban, mely falain mindenütt azt hirdette, hogy Kína elnöke az indiaiak elnöke is, nem sok hely maradt az indiai nemzettudat iránti elkötelezettségnek – anélkül, természetesen, hogy ez kiváltotta volna az „értelmiség” nemtetszését, aki addigra már fiatalok egy teljes nemzedékéből ágyútöltelékét csinált.

Azokról a zavaros napokról annyi emlékem maradt, hogy a főbb angol és bengáli lapok köztársaság-napi mellékleteinek lehangoló cikkeit olvastam. Az „India válaszüton” vagy a „Merre tart ma India?” típusú címek a közelgő végzetet vetítették előre: egy „vörössé” változó „zöld” forradalmat², egy életképtelen társadalmi réteget, egy ingtag politikai rendszert és a választójogra épülő demokrácia feleslegességét – emlékeztetőül szolgáljon, hogy Nyugat-Bengáliában (fővárosa Kalkutta) négy állami nemzetgyűlési választás volt öt éven belül 1967 és 1972 között. Olybá tűnt nekem, hogy a köztársaság napja egy félénként ismétlődő állapotfelméréshez volt hasonló a függetlenség napjával együtt, mikor is az arra hivatottak nyilatkoztak a nemzet állapotáról, és kivétel nélkül hiányosságokról számoltak be. Egyik évben nem kis izgalmat okozott, amikor egy nagy tekintélyű korábbi katonai vezető, K. M. Kariappa tábormok kijelentette, hogy Indiában diktatúrára lenne szükség (ezt követően hadseregtábormokká léptették elő). Sokan szívesen megfogadták volna tanácsát.

Élénken emlékszem, hogy a köztársaság napjával kapcsolatos viták az indiai demokrácia milyensége és a politikai helyzet

köré összpontosultak. Nem tudnám pontosan megmondani, hogy a köztársaság napjának hivatalos hindi fordítása Prádzsatantra Diwasz volt-e. A mindennapi szóhasználatban mindenestre a Gánatantra Diwasz, azaz demokrácia napja kifejezés élt, mely jelezte India átmenetét a teljes demokrácia felé. A függetlenség napját, annak a napnak az ünnepét, amikor a nemzeti önrendelkezésünket visszanyertük, mindig Szwadhináta Diwasznak hívtuk. Számomra mindig óriási jelentősége volt annak, hogy a köznyelvben január 26-át a demokráciával azonosították. A hangsúly az ideálisnak tartott népszuverenitáson, valamint a népakarat kifejezését biztosító intézményeken és eszközökön volt. Sokkal később történt – talán az 1980-as évek vége felé, elválaszthatatlanul hozzákötődve a Ráma templom³ miatti mozgósításhoz Ajodjában – hogy a „köztársaság” terminus és ezzel együtt az „alkotmány” az önrendelkezés, sőt szinte már a függetlenség vonatkozásában jelentek meg. Ez az eltolódás jószerével teljesen európai tapasztalatok alapján történt. Itt volt először is a franciák elfogultsága az 1789-es forradalom örökségét illetően. Továbbá a háború utáni Németország felfedezett valamit, amit alkotmányos patriotizmusnak hívtak. A kettő ötvözte határozott célt szolgált szószólói számára: szeretnék volna elkülöníteni a nemzeti akaratot, különösen pedig a nacionalizmust az állam működésétől, még ha a politikai életből nem is sikerült volna teljesen eltávolítani.

A köztársaság istenítése két célt szolgált a francia értelmiség körében – most tekintsünk el attól a tényről, hogy Franciaországban legalább annyi köztársaság volt, mint ahány férje volt Gábor Zsaszának: működését nézve az állam és a vallás feltétlen és szigorú szétválasztására tette a hangsúlyt – ez „kemény szekularizmus” néven híresült el, melyet a burkha viselésének tilalma és a Charlie Hebdo-karikatúrák megvédése példáz. Hasonlóan fontos mintával szolgáltak a franciák a nemzeti identitás, illetve a változó és képlékeny köztársasági eszme ügyes szétválasztásában. Itt nem arról van szó, hogy a franciák mélyen gyökerező nemzettudat híján lennének

2 A fejlődő országokban az 1960-as évek közepétől az 1980-as évek közepéig lejátszódó gyors mezőgazdasági fejlődés. A termelési sikereket az új rizs- és búzafajták elterjesztésének, a műtrágyafelhasználás növekedésének és a növényvédőszer-kezelés körü alkalmazásának köszönhetők.

3 A hinduk szent helyén épült mecset körül kirobbant súlyos zavargásokra utal.

– ez teljesen eltér a meghatározhatatlan brit identitástól, mely ma annyira megnehezíti az életet az Egyesült Királyságban. Mindenesetre a francia nemzeti identitás inkább a zászló, a nyelv és a borok miatti büszkeség, a konyha, a divat, a művészet és a kultúra fogalmaiban fejeződik ki, semmint a létező köztársaság iránti érzelmi elköteleződésben. Röviden, a köztársaság lényegét elkülönítették a nemzeti szimbólumoktól – ez részben az 1940–1944-ben a németekkel kollaboráló Vichy-kormány időszaka emlékének köszönhető. Ebben a helyzetben szinte biztos, hogy az ún. „[Szajna-]balparti értelmiségi” körök megkeményítik álláspontjukat, amikor Marine Le Pen Nemzeti Frontja (FN) folyamatosan emelkedik a népszerűségi listán.

A német példa éppoly tanulságos. Az „alkotmányos patriotizmus” nemzeti eszmévé emelkedése egyenes következménye volt a második világháborúban elszenvedett német vereségnek és az ország megsemmisülésének. Hitler szörnyű tettei és a német nemzeti eszme náci általi eltorzítása arról győzte meg a háború utáni vezetést, hogy a nyílt államideológiából a háború előtti nemzeti hagyományoknak még az írmagját is ki kell irtani Bismarck porosz militarizmusáig visszamenőleg. A Bismarck előtti korszakból tudatosan félteljesítették azt a – német szellemi hagyományban egyébként mélyen gyökerező – jelenséget, mely elválasztja a kultúrát a politikától, és az ország elkötelezte magát egy gazdasági növekedéssel járó európai kozmopolitizmus mellett. Kezdve a sort Willy Brandt-tal, aki elfogadta Németország Lengyelországgal közös keleti határait, egészen Angela Merkel kivételes nagylelkűségéig a szíriai menekültek iránt, az „alkotmányos patriotizmus” az 1945 előtti politikai múlt tudatos és majdnem teljes elutasítását jelenti Németországban.

Franciaországhoz hasonlóan ez nem vonja maga után azt, hogy a német nemzeti identitás megszűnne létezni vagy beolvadna egy nemzetek feletti európai identitásba, ahol a hangsúly a nemek közti esélyegyenlőségen, a környezetvédelmen és az állami pénzalapokból való részesedésen van. Mind a közéletnek, mind az egyéni életnek vannak vitathatatlan német jellegzetességei. Arra törekednek, hogy ezt a mentalitást

és örökséget a magánszférában tartsák, és ne lehessen befolyással a politikára és az állam jellegére. A liberális alkotmányosságra irányuló korábbi német kísérlet, melyet a weimari köztársaság (1918–1933) alatt zajlott, állítólag azért bukott meg, mert „köztársaság-pártiak nélküli köztársaság volt”. Hitler után a politikai-nemzeti közösség eszméjének tagadását kísérelték meg – többnyire sikeresen. A németektől most azt várják el, hogy ne a szent szülőföldnek, hanem az alkotmánynak esküdjenek hűséget.

David Miller oxfordi politológus *A nemzeti érzés* (*On Nationality*, 1995) című munkájában megjegyzi, hogy egy alkotmánnyal – a liberális demokráciák közös valutájával – való azonosulás legjobb esetben is csak azt szolgálja, hogy egy demokratát megkülönböztessen egy fasisztától vagy egy szélsőbaloldali forradalmártól „de nem nyújtja azt a fajta politikai identitást, mint amit a nemzeti érzés”. Miller kiemeli, hogy „ez arra sem ad magyarázatot, hogy a politikai közösség határai miért vannak pont ott, ahol vannak; továbbá nem teszi érthetővé számunkra a közösség történelmi identitástudatát sem, vagyis azokat az összefüggéseket, melyek a múltban hozott döntések és események, illetve a jelenkor politikája közt fennállnak”. Miller számára a nemzeti identitás tagadásának logikus következménye az a „beteges” szemlélet, mely a nemzetet egy szupermarketnek tekinti, ahol minden felülkerekedik a személyes ízlés és hajlandóság. Ez azzal jár, hogy „kulturális értékek egyéni készlete kerül azon közérthető kifejezések helyébe, melyek közösségi életünk megtartói”.

Volt idő, amikor a nemzeti lét effajta magánosított felfogása semmiféle fontossággal nem bírt volna egy olyan ország számára, mint India, mely a gyarmaturalom alatt elvesztett önállósága ellenére sem élt meg olyan zűrzavaros időszakokat, mint amelyeknek Franciaország és Németország volt tanúja az 1930-as és 1940-es években. Az 1947-es feldarabolástól eltekintve, mely – bár rengeteg szenvedést okozott és földönfutóvá tette az embereket – meglehetősen paradox módon, sokkal szorosabb politikai közösséget teremtett a jövő generációi számára. Indiában az alkotmány megszüvegezése a való-

ság és az ideák világának szerencsés ötvözetét jelentette. Az indiai alkotmány lényegét tekintve egy tág szabálygyűjtemény, mely körvonalazza a kormány hatáskörét, a politikai életet és az egyéni jogokat. Dzsaváharlál Nehru megpróbálta kitágítani az alkotmány hatókörét azáltal, hogy India „nemzeti filozófiájának” írta le – egy költőien vakmerő túlzás, melyet a Nehru-hívek eljövendő generációi készpénznek vettek. A végső dokumentum a kongresszuson belül egymásnak feszülő indulatok ésszerűen harmonikus egyensúlyát tükrözte. Az alkotmányban rejlő „nemzeti filozófia” hangsúlyozta az ideológiai pluralizmus, a társadalmi igazságosság érdekében történő egyeztetés és fellépés értékét. Ugyanakkor rendíthetetlen volt a nemzeti egységet fenyegető esetleges veszélyek láttán – vitathatatlanul ez volt a legnagyobb kihívás egy olyan hatalmat gyakorló réteg számára, mely nem sokkal előtte vallott kudarcot a muzulmán szeparatizmus megfékezésében – és valószínűleg tévedés áldozata lett, mikor is egy túlcentralizált állam létrejöttét segítette elő.

Az alkotmány, amelyről végül 1950. január 26-án döntött a nép, nem tükrözte a „nemzeti filozófiát” abban az értelemben, ahogy azt Nehru híveinek későbbi generációja értelmezte. Az alkotmányban a leginkább elvi alapon nyugvó részek Indira Gandhi nevéhez köthetők, aki kihasználva az általa elrendelt 1975–77-es szükségállapotok ellenzékétől mentes légkörét, átdolgozta a preambulomot, és bevezette a „szocialista” és a „világi” kifejezéseket. Később, a baloldali pártokat tömörítő Egyesült Haladó Szövetség (United Progressive Alliance, UPA) kormányzása alatt módosították az alkotmányt, hogy bekerülhessenek egyéb alapjogok is, mint például az oktatáshoz és az élelemhez való jog. Ennek a látszatintézkedésnek megvolt a maga logikája: a mai kor Nehru-követői ideológiai kényszerzubbonyra akarták változtatni az alkotmányt, mely biztosította volna, hogy az elkövetkező kormányok ne térjenek el a lefektetett kormányzati szabályoktól. Az alkotmányozó nemzetgyűlés vitái alatt B. R. Ambedkar igazságügy-miniszter például ellenezte a „szocialista” kifejezés használatát a bevezetőben, mivel úgy érezte, nem helyes a jövő kormányokat

egy ideológiai áramlathoz kötni. Nehru utódai nem szenvedtek effajta gátlásoktól, és megsértették az alkotmányozás konszenzusra vonatkozó alapelveit.

Ez az ideológiai nyomás azáltal okozta a legnagyobb kárt, hogy a demokratikus működés néhány alapvető értéke – melyeket nemigen lehet törvénybe iktatni – súlyosan sérült. A választás szabadsága egyrészt a választási eljárás szabályosságán, másrészt a jogerős eredmény megkérdőjelezhetetlenségén alapszik. Mára a választási jogalkotással ténylegesen megszilárdult és hitetlensé vált a választási rendszer. Ugyanakkor mintha eltűnőben lenne a vereség sportszerű elfogadásának eszméje, és a fölényben lévő ellenzék vétőjogával gyakorlatilag sarokba szorította a parlamentet. Mivel a parlament fokozatosan veszített hatalmi súlyából, sőt működésképtelenné vált, a döntéshozatal jelentős területei olyan ellenőrizhetetlen szervekre ruházták át, mint a hatóságok és a bírói testület. Hivatásos „aktivistákból” álló csoportok jelentek meg, akik nem ismerik el a szervezett keretek között működő politikát és egyfajta „alkotmányos” önbíráskodást gyakorolnak. Az okok abban keresendők, hogy meggyőződésük szerint a társadalmi reformokat is magukba foglaló, kívánatosnak tartott változásokat csak egy felvilágosult kisebbség valósíthatja meg a közigazgatás, a civil szerveződés és a jog területén. A demokrácia jelentős területei – nevezetesen a népszuverenitás gyakorlása képviselői intézmények útján – szorultak ki ténylegesen az alkotmányos kormányzásból, és kerültek olyan egyének kezébe, akiket társadalom felett állónak tekintenek – miközben gyakran mély megvetéssel vannak annak szokásai és hagyományai iránt.

Hála Istennek még mindig gyönyörködhetünk a hatalmas katonai díszfelvonulás pompájában, mely emlékeztet arra, hogy a köztársaság napja eredetileg a Ganatantra (demokrácia) megünneplését szolgálta. Ha választathatnának, az indiaiak biztosan a nemzeti identitást részesítenék előnyben a módfelett divatosá vált, de gyökértelen „alkotmányos patriotizmus” ellenében – már csak azért is, hogy ezzel is tiltakozzanak Narendra Modi miniszterelnök politikája ellen.

(Open India)